

З ДОСВІДУ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ ЗОШ № 8 СТАСЮК С. Я.

1 рівень (початковий)

Характеристика завдання: 5 клас. Вступ. Слово в житті людини. Краса світу і людської душі в художньому слові.

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: планування інформаційного пошуку.

Рівень 1. (Курсивом виділена інформація для вчителя).

Ви готуетесь до уроку літератури. Виберіть із зазначених джерел ті, у яких, на вашу думку, можна знайти цікаві матеріали про красу слова. Підкресліть вибрані рядки.

1. Словник літературознавчих термінів.
2. Висловлювання відомих людей про мову і слово.
3. Медична енциклопедія.
4. Вірш «Буду я навчатись мови золотої».

Інструмент перевірки – модельна відповідь.

2 бали – підкреслено друге і четверте джерело.

1 бал – підкреслено одне із двох джерел.

0 балів – відмічено інші джерела або не названо жодного.

2 рівень (середній)

Характеристика завдання: 5 клас. Вступ. Знайомство з підручником. Визначення цілей.

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: обробка інформації.

Маринка сказала Тетянці, що їй дуже подобається працювати за підручником «Українська література» для 5 класу. Тетянка заперечила: «Що ж там цікавого? Читати та й читати. Можна якусь книжку взяти й у бібліотеці. Хіба ж є якась відмінність?» Допоможіть Маринці переконати Тетянку, що підручник дуже цікавий. Для цього прочитайте статтю підручника с. 3. Запишіть речення, які містять найважливіший доказ.

Цей новаційний підручник створений за 12-річною Програмою з української літератури. Він має форму уявного діалогу з учнем. У підручнику є багато додаткових запитань, крім основних. Однак вони лише спонукають до роздумів, розмов, дискусій, з яких ти багато чого пізнаєш сам. Самостійний шлях запам'ятовується найкраще. У житті попереду в тебе багато подібних доріг, якими буде легко й радісно йти. Рубрики-підказки: «Подумаймо разом», «Пригадай», «Запам'ятай», «Чи знаєш ти, що...», «Радимо прочитати» – ніби орієнтири на шляху. Тому не оминай їх. (Ст. 3)

Інструмент перевірки: модельна відповідь.

Критерії оцінювання:

3 бали – Підручник має форму уявного діалогу з учнем. У підручнику є багато додаткових запитань, крім основних. Рубрики-підказки: «Подумаймо разом», «Пригадай», «Запам'ятай», «Чи знаєш ти, що...», «Радимо прочитати» – ніби орієнтири на шляху.

2 бали – зазначено половину інформації.

1 бал – зазначено менше половини інформації.

0 балів – робота не виконана або записані інші речення.

3 рівень (достатній)

Характеристика завдання: 5 клас. Вступ. Знайомство з підручником. Визначення цілей.

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: обробка інформації.

Дмитрик нічого не хотів робити на уроці. Оксанка ж зосереджено працювала над визначенням своїх цілей на перший семестр. На запитання Дмитрика «Навіщо це тобі?», вона сказала, що хоче бути щасливою. Хлопчик здивувався. Допоможіть Дмитрикові зрозуміти слова Оксанки. Для цього опрацюйте наданий вам матеріал і запишіть, як між собою пов'язані бажання ставити цілі і відчуття щастя.

Безперечно, не знайдеться п'ятикласника, який би не чув слова «щастя». Воно є загальноживаним і таким зрозумілим. Та варто лише спробувати витлумачити його, як виявиться, що це не дуже просто. Так відбувається через те, що поняття «щастя» стосується духовного світу людини. А скільки людей – стільки світів! Тож зрозуміло, що кожен витлумачуватиме щастя по-своєму. Для когось – задоволення, втіха; для когось – добробут. Хтось щастя розуміє як удачу, таланти. Для інших щастя – це радість.

Оскільки кожна людина живе своїм життям, то й відчуття втіхи від нього в кожного буде своє. Саме тому й найзагальніші рекомендації як жити, щоб досягти щастя, є дуже умовними.

Це, однак, не означає, що люди зовсім безпорадні в пошуках щастя. Впродовж тисячоліть накопичено чималий досвід, сутність якого стисло формулюють так: щоб відчувати щастя, треба замислюватися над тим, для чого живемо, що є важливим для нашого життя, без чого не уявляємо свого життя тощо.

Для того щоб досягти щастя, треба знати, що є щастям особисто для вас. Пам'ятайте: те, що ми думаємо про себе, впливає на все наше життя. Щоб зробити життя щасливим, треба любити повсякденні дрібниці. Відчуття щастя виникає і від того, ти виконав те, що запланував.

Інструмент перевірки: модельна відповідь.

Критерії оцінювання:

3 бали – вибравши цілі, ти знаєш, що тобі потрібно виконати, тоді зможеш спланувати роботу, а виконавши хоча б одну заплановану ціль, відчуваєш задоволення, радість, щастя; не поставивши цілі, ти не знаєш, чи вже щось виконав і тому не відчуваєш радості від виконаної роботи.

2 бали – зазначено половину аргументів.

1 бал – вказано менше половини аргументів.

0 балів – робота не виконана.

4 рівень (високий)

Характеристика завдання: 5 клас. Вступ. Знайомство з підручником. Визначення цілей.

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: витяг первинної інформації.

На заняття гуртка вам потрібно підготувати повідомлення про життєвий і творчий шлях письменника Рівненщини Євгена Шморгуна. Для цього необхідно самостійно спланувати і витягнути необхідну інформацію про Євгена Шморгуна із дібраного тексту. Інформація має розкрити образ письменника як особистості, громадського діяча, літератора, відомості про відзначення його творів на державному рівні. (Учням пропонується п'ять джерел, з яких вони вибирають найнеобхідніші для виконання завдання.)

Інструмент перевірки: аналітична шкала.

- *Учень самостійно планує, знаходить необхідну інформацію.*
- *Інформація цікава, повна, розкриває письменника як особистість, літератора і громадського діяча.*
- *Інформація містить факти про відзначення його творів на державного рівні.*

Критерії оцінювання: так (2 бали), не завжди (1 бал), ні (0 балів).

З досвіду роботи вчителя УМЛ Гоцанської ЗОШ Рівненської області Софії Ревчук.

5 клас.

Тема уроку. Міфи й легенди українців. «Чому пес живе коло людини?». Реальні та фантастичні елементи людської поведінки, добро і зло.

Ключова компетентність: комунікативна.

Аспект: діалог.

Рівень 1.

Оксана вважає, що завжди добре жити із фізично сильною людиною. Катя ж стверджує, що людина сильна не лише фізично, але й духовно. Допоможіть дівчаткам розв'язати цю суперечку. Для цього складіть і запишіть діалог (6-7 реплік). Починайте і завершуйте діалог відповідно до норм спілкування.

Інструмент перевірки: аналітична шкала.

- *Учень складає глибокий за змістом діалог відповідно до обраної теми.*
- *Чітко висловлює думку, дотримуючись обсягу заявлених реплік.*
- *Добирає цікаві, влучні, дотепні, переконливі аргументи на захист своєї позиції.*
- *Вміло формулює питання і відповідає на них.*
- *Додержується правил поведінки і мовленнєвого етикету в розмові.*
- *Записує діалог відповідно до пунктуаційних пра- вил.*

Критерії оцінювання: так – 2 бали; іноді – 1 бал; ні – 0 балів.

5 клас.

Тема уроку. Міфи й легенди українців. «Чому пес живе коло людини?». Реальні та фантастичні елементи людської поведінки, добро і зло.

Ключова компетентність: комунікативна.

Аспект: діалог.

Рівень 1.

Оксана вважає, що завжди добре жити із фізично сильною людиною. Катя ж стверджує, що людина сильна не лише фізично, але й духовно. Допоможіть дівчаткам розв'язати цю суперечку. Для цього складіть і запишіть діалог (6-7 реплік). Починайте і завершуйте діалог відповідно до норм спілкування.

Інструмент перевірки: аналітична шкала.

- *Учень складає глибокий за змістом діалог відпо- відно до обраної теми.*
- *Чітко висловлює думку, дотримуючись обсягу заявлених реплік.*
- *Добирає цікаві, влучні, дотепні, переконливі аргументи на захист своєї позиції.*
- *Вміло формулює питання і відповідає на них.*
- *Додержується правил поведінки і мовленнєвого етикету в розмові.*
- *Записує діалог відповідно до пунктуаційних пра- вил.*

Критерії оцінювання: так – 2 бали; іноді – 1 бал; ні – 0 балів.

5 клас.

Тема уроку. Народні перекази. «Прийом у запорожці». Лицарство та відвага запорозьких козаків.

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: планування інформаційного пошуку.

Рівень 1.

Іноді можна почути таку характеристику хлопця: «справжній козак». Яким же він має бути, щоб зватися «справжнім козаком»? Для відповіді на запитання прочитайте народний переказ «Прийом у запорожців» і скажіть, якою інформацією для вирішення поставленого завдання володієте (опишіть козаків, вказавши не менше п'яти характеристик), а якої не вистачає. Вкажіть п'ять джерел, з яких можна взяти потрібну інформацію.

Інструмент перевірки: модельна відповідь.

8 балів – *учень вказує, що з твору дізнається про козаків: вони сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті; бракує інформації про поведінку козаків під час битви; про козаків можна прочитати в Інтернеті, у підручниках з історії, в енциклопедії, у художніх творах, наукових працях істориків;*

7 балів – *вказує, що з твору дізнається про козаків: вони сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті; бракує інформації про поведінку козаків під час битви; про козаків можна прочитати в Інтернеті, у підручниках з історії, в енциклопедії, у художніх творах;*

6 балів – *вказує, що з твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті; бракує інформації про поведінку козаків під час битви; про козаків можна прочитати в Інтернеті, у підручниках з історії, в енциклопедії;*

5 балів – вказує, що із твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті; ; не вистачає інформації про поведінку козаків під час битви; про козаків можна прочитати в Інтернеті, у підручниках з історії;

4 бали – вказує, що із твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті; про козаків можна прочитати в Інтернеті;

3 бали – вказує, що із твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі, працьовиті;

2 бали – вказує, що із твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні, винахідливі, кмітливі;

1 бал – вказує, що із твору дізнається про козаків: сильні духом, розторопні;

0 балів – завдання не виконано або виконано неправильно.

Як складати комплексні задачі

Комплексні задачі за структурою можуть бути *повними* і *неповними*. *Повною* задача є тоді, коли наявні всі елементи: **опис життєвої ситуації, завдання у формі задачного формулювання, джерело, відповідь, бланк відповіді (за потреби), інструмент перевірки**. У випадку, якщо один чи кілька структурних компонентів відсутні, задачу вважаємо *неповною*.

Для створення компетентнісно зорієнтованих завдань використовуємо художній текст, літературну критику, подані у підручнику чи посібнику статті і завдання та інші джерела.

Перший крок – визначення проблеми, яка потребує розгляду, і формулювання проблемного питання. Наприклад: *Які ознаки є спільними і відмінними у народних і літературних казках?*

Другий крок – визначення мети діяльності: вироблення чи перевірка рівня сформованості компетенцій (компетентностей).

Третій крок – з'ясування рівня навченості учнів, з якими передбачається проведення заняття. Залежно від цього запитання переформулюємо як завдання:

Назвіть спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок.

Назвіть спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок. Порівняйте їх. Зробіть висновок.

Порівняйте ознаки народних і літературних казок.

Зробіть висновок.

Як бачимо, формулювання задають рівень складності, а також певний алгоритм виконання, що особливо важливо для учнів із труднощами у навчанні.

У подальшому – **четвертий крок** – вводимо до структури інші елементи: наприклад, форму й адресата представлення результату:

Визначте спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок. Складіть порівняльну таблицю. Зробіть висновок.

Назвіть спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок. Порівняйте їх. Зробіть висновок у формі невеликого (3—5 речень) усного (письмового) зв'язного висловлювання.

Назвіть спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок. Складіть порівняльну таблицю. Зробіть висновок у формі невеликого (3—5 речень) усного (письмового) зв'язного висловлювання. Озвучте його у парі (групі, перед класом).

П'ятий крок – додаємо опис життєвої ситуації. Її обираємо залежно від того, які компетенції (компетентності) плануємо сформувати на конкретному уроці.

Наведемо приклад.

Мета задіяння компетентнісно зорієнтованої задачі:

1. формування умінь працювати з різними видами інформації;
2. вироблення здатності осмислювати власну навчальну діяльність;
3. виховання почуття співпереживання, бажання допомогти іншому.

Петрикові завжди було складно запам'ятовувати текстову інформацію. Сергійко порадив другові: «А ти запиши її у вигляді таблиці або схеми». Відтоді Петрик успішно справляється з усіма завданнями. Як ти думаєш, чому?

Для відповіді на запитання оформи матеріал про спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок у вигляді порівняльної таблиці. Зроби висновок про переваги такого способу навчання у вигляді невеликого (3—5 речень) усного зв'язного висловлювання (методу ПРЕС). Озвуч його у парі (групі, перед класом).

Інваріант: Зроби висновок про переваги такого способу навчання. Оформи його у вигляді поради «Як створювати порівняльну таблицю».

Наголосимо ще раз на важливій ролі опису життєвої ситуації: вона допомагає учневі визначити особистісну значущість завдання або принаймні з'ясувати мету виконання. Таким чином, забезпечується усвідомлення і прийняття задачі, що, як наголошував В. Загвязінський, «є рушійною силою учіння».

Шостий крок – формулювання відповіді до задачі, наявність якої формує в учня уміння самоконтролю і самооцінювання.

Наприклад:

Для успішного навчання дуже важливо вміти працювати з різними видами інформації: текстуальною, таблицями, графіками тощо.

Прочитай уважно матеріал підручника про спільні і відмінні ознаки народних і літературних казок і виклади його у формі порівняльної таблиці (діаграми Венна).

Перевір себе:

1. Якщо названо 3 спільних і 6 відмінних ознак, ти уважно працював і набираєш 3 бали².
2. Ти одержуєш 2 бали, якщо вказано 2 спільних і 4 відмінних ознаки.
3. Тобі потрібно бути більш уважним, якщо виокремлено 1 спільну і 2 відмінних ознаки (1 бал).

Свою відповідь звір із наведеною.

Правильна відповідь.

Спільні риси:

1. Жанр – казка (прийнятна відповідь – фантастичний твір).
2. І в народній, і в літературній казці завжди перемагає добро і справедливість.
3. І в народній, і в літературній казці є елементи реального життя.

Відмінні ознаки:

Літературна казка не має варіантів, а народна – має.

Її текст не можна змінити, текст народної казки змінюється.

Автор літературної казки відомий, народної – ні. Народна казка має традиційну побудову, у літературній казці можливий відхід від неї. У літературній казці можуть бути відсутні магичні числа, які в народній казці обов'язкові. Літературна казка може бути як прозовою, так і віршованою, народна – лише прозовою.

Ключова вимога до задачного формулювання – **чіткість і повнота**. Якщо в учнів не виникло жодного уточнювального запитання щодо порядку виконання завдання і форми представлення результатів, – задача сформульована правильно.

Інструменти оцінювання і приклади

1. Аналітична шкала

Аналітична шкала включає в себе:

- параметри єдиної шкали, які вимагають загальні вимоги до відповіді:
- письмової (мовленнєве оформлення; орфографія і пунктуація);
- усної (мовленнєве оформлення, інтонація, вимова);
- конкретизацію параметрів єдиної шкали:
- зміст;
- організація;
- бланк нагляду за груповою роботою.

Наприклад:

Інструмент перевірки: аналітична шкала.

– *Учень самостійно планує, знаходить і витягує необхідну інформацію (публіцистичні і художні твори).*

– *Інформація влучна, цікава, глибока, відображає розвиток української писемності від найдавніших часів до наших днів.*

– *Інформація містить вислови відомих людей про рідну мову.*

Критерії оцінювання: так (4 бали); не завжди (3 бали); частково (2 бали); інколи (1 бал); ні (0 балів).

2. Модельна відповідь

Модельна відповідь включає в себе:

- приклад формулювання правильної відповіді;
- (інші формулювання правильної відповіді);
- (приклади частково правильних відповідей);
- містить вказівку на кількість балів за правильну чи частково правильну відповідь.

Наприклад:

Характеристика завдання:

10 клас. І. Карпенко-Карий і «театр корифеїв».

Ключова компетентність: інформаційна.

Аспект: первинна обробка інформації.

Аліна захоплено говорила подрузі, що театр на сучасному етапі — це надзвичайно цікаве дійство, а те, що було у 19 ст. — нудне й примітивне. Доведіть дівчині, що вона помиляється. Для цього систематизуйте інформацію із підручника про «театр корифеїв», запишіть складний план власного висловлювання.

Інструмент перевірки — модельна відповідь.

Критерії оцінювання:

6 балів — учень самостійно систематизує інформацію у рамках складної структури, правильно записує складний план власного висловлення;

4 бали — учень самотійно систематизує інформацію, однак є недоліки у побудові складного плану власного висловлювання;

2 бали — систематизований матеріал неповний, план власного висловлювання простий;

0 балів — робота не виконана.

Що таке комплексне завдання?

Досвідом «побудови» уроків української мови з урахуванням вимог нових програм ділиться доцент Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова **Юлія Романенко**. Викладач пропонує використовувати методiku застосування комплексних завдань на основі аналізу тексту.

– Здебільшого у шкільній практиці застосовують традиційні завдання на кшталт «запишіть речення, вставляючи розділові знаки, провідміняйте іменники тощо», – продовжує пані Юлія. – Такі завдання охоплюють одну чи декілька навчальних дій. Про виховний, розвивальний, а надто – компетентнісний потенціал таких вправ не йдеться.

Розширити потенціал традиційних завдань, на її думку, не складно. Для цього до текстоцентричної методики, яку успішно застосовують сучасні автори підручників української мови (а навчання у середній школі відбувається за старими підручниками) потрібно додати комплексні завдання.

У темі «Зміна дієслів у минулому часі» Юлія Романенко пропонує такий приклад комплексного завдання. В одному з підручників авторів Глазової та Кузнецова вміщено уривок тексту Зірки Мензатюк:

«Сім'я зібралася в мандрівку. Тато позичив карту..., мама напекла пирогів, пампушок і млинчиків.

За кермом сидів тато. Машина помчала. Авто хвацько обганяти автомобілі: вантажівку з трактором у кузові та шикарний «Мерседес». Перелітали поля й села. Минали Калинівки та Любимівки, Іванівки й Василівки, Ганнівки й Варварівки. Мама щоразу казала: «Ах!».

– Сьогодні я мила руки в Здвижі, Тетереві, побродила в річці Горинь за Гощею, а в Ірпені навіть скупалася, – перелічувала Наталочка. – Під Житомиром в сосновому бору ми обідали, у Новограді-Волинському пили каву, а над Горинню підвечіркували».

Після того, як діти прочитали текст, вони починають роботу над змістом. Учитель має поставити їм запитання і дати підзавдання пізнавального, виховного, проблемного характеру, які спонукають поміркувати над отриманою інформацією та висловитися з приводу прочитаного. Доречно буде згадати і про автора твору, особливо якщо його тексти увійшли до програми з української літератури. Таке завдання забезпечить і міжпредметні зв'язки, і розвиток читацької компетенції.

Запитання та завдання вчителя можуть бути такими: «Назву якої країни ви поставите замість крапок у першому реченні?», «Чому?», «Спробуйте на карті прокреслити маршрут подорожі героїв», «Які цікаві куточки нашої країни ви б порадили відвідати своїм друзям?», «Напишіть про це вдома на своїй сторінці в соцмережі» тощо. (Але, як застерігає викладач, при обговоренні змісту тексту важливо пам'ятати головну тему уроку).

Наступний блок комплексного завдання можна умовно назвати мовленнєвою роботою. Діти складають план тексту, виділяють ключові слова, мікротеми, ділять текст на абзаци, визначають форми мовлення (монолог чи діалог), тип мовлення, стиль тексту.

У наступному, мовному блоці викладач пропонує поставити такі запитання і підзавдання: «У тексті описані події, які відбулися колись, здійснюються в момент мовлення чи будуть мати місце в майбутньому?», «Як ви це визначили?».

Найкраще, якщо вчителеві вдасться провести невеликий лінгвістичний експеримент. Учні мають виписати сполучення слів у стовпчик: «Тато сидів», «Наталочка перелічувала», «Авто обганяло». Потім поставити їх у теперішньому часі й запропонувати змінити іменник так, аби він належав до іншого роду. Наприклад, слово «тато» (чоловічий рід) замінити на «кішка» (жіночий рід) та «пташеня» (середній рід). Іменник «Наталочка» можна замінити на «учень» і керівництво»; «авто» – на «велосипедист» і «маршрутка». Після цього звернути увагу учнів, що форма дієслова у теперішньому часі залишилася незмінною.

Потім поєднати іменники з дієсловами минулого часу і простежити, як вони зміняться. Наприкінці такого експерименту учні роблять висновок про зміну дієслів у минулому часі. Таким чином діти самостійно опанують матеріал, набудуть дослідницьких умінь, навчатимуться працювати з науковою інформацією і розвинуть мовну компетентність.

ФОРМУЛЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ ЗАВДАНЬ

ВІДПОВІДНО ДО КАТЕГОРІЙ НАВЧАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

БЛУМА - АНДЕРСОНА

1. **Знання.** Назвіть основні характеристики складного речення. Пригадайте і запишіть схему аналізу складного речення. Розкажіть про типи мовлення. Сформулюйте правило про використання тире у простих реченнях, наведіть приклади до цього правила. Прочитайте самостійно правило і розкажіть його однокласнику.

2. **Розуміння.** Поясніть використання розділових знаків у реченні. Доберіть приклади до теоретичного матеріалу. Роз'ясніть однокласнику, чому у кінці речення стоїть знак оклику. Знайдіть у тексті складнопідрядні речення. Визначте корінь у споріднених словах. Побудуйте речення з однорідними членами.

3. **Використання.** Розширте текст власними прикладами. Складіть список книг за алфавітом. Визначте принцип, за яким слова були поділені на три групи. Використайте прислів'я про мову у вашому есе. Виконайте завдання за допомогою наданого алгоритму. Сплануйте свої дії відповідно до плану творчого проекту класу.

4. **Аналіз.** Проаналізуйте текст з точки зору його відповідності художньому стилю. Знайдіть в тексті ознаки, які характеризують його як текст публіцистичного стилю. Розподіліть слова на групи за засобом перевірки. На основі власних спостережень зробіть висновок, щодо розділових знаків у складному реченні. Порівняйте точки зору учасників дискусії і виберіть ту, яка близька особисто вам. Установіть зв'язок між наданими групами слів.

5. **Оцінка.** Оцініть та обґрунтуйте значущість роботи вашого однокласника у спільному проекті. Надайте пропозиції щодо удосконалення тексту. Аргументуйте свої пропозиції. Запропонуйте критерії оцінки творчих проектів ваших однокласників з певної теми. Оцініть можливості та ресурси вашої творчої групи для участі в конкурсі.

6. **Творчість.** Систематизуйте надані етикетні слова відповідно до мовленнєвих ситуацій. Запропонуйте принципи ведення дискусії, які дадуть змогу уникнути особистісного конфлікту між його учасниками. Запропонуйте однокласнику план роботи з виконання спільного проекту. Напишіть казку про розділові знаки. Складіть сценарій тематичного заходу до Дня української писемності. Викладіть у формі есе свою точку зору.